

**חינוך מוזיקלי פורץ דרך: מחקרים של בוגרי תכנית ה-M.Ed. בחינוך המוזיקלי,
מכללת לוינסקי לחינוך**

יו"ר: **ל. לאור**

בית הספר לתארים מתקדמים, מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

**כאשר החינוך המוזיקלי יוצא מחדר המוסיקה: מודלים חדשניים בחינוך מוזיקלי
כסוכני שינוי בתרבות הבית ספרית**

א. ארליך

מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

בין בתי הספר הניסויים בישראל, ממובילי החדשנות הפדגוגית בארץ, מעניינת סיפורה של קבוצת מוסדות אשר גיבשה את המהלך הניסויי מתוך עולם החינוך המוזיקלי, כל מוסד בדרכו שלו. במערך הניסויי במוסדות אלה, המוסיקה ממלאת תפקיד כפול: הן כמושא תוכן (subject matter), הן כמצבור של עקרונות מנחים להיבטים ארגוניים ופדגוגיים. למעשה, המודלים החדשניים המתפתחים במוסדות אלו משאילים את המשגותיה של ברסלר (2005) בדבר הממשק שבין 'music based' לבין 'music informed' מתחום המחקר החינוכי, בהשלכה על שדה החינוך עצמו. במהלך התפתחות כל ניסוי, עקרונות ליבה הנגזרים מתוך המאפיינים הטבעיים (innate) של החוויה המוזיקלית, כגון מושגים של 'הקשבה', 'הרמוניה', 'רב-קוליות' ו'חוויה אסתטית', עוברים תהליך של הפשטה ותרגום, ומושלכים על תהליכים ארגוניים ופדגוגיים במערכת הבית-ספרית.

עיון השוואתי בתהליכי הבניית המודלים החינוכיים החדשניים של שלושה בתי ספר ניסויים שיצאו מתוך עולם החינוך המוזיקלי מלמד על מקומו האפשרי של החינוך המוזיקלי בעיצוב תהליכי חדשנות בחינוך הכללי. המחקר, שנשען על מודל הערכת הניסויים של חן (2006 ועוד), בוחן את השפעותיו של החינוך המוזיקלי מכלול בית הספר, ועוקב בין היתר אחרי שינויים שחלו בתחומים של: היקף, מהות ואופי המסגרות המוזיקליות בביה"ס, מעמד מקצוע המוסיקה בביה"ס, תפיסת המוסיקה כמקצוע 'מבודד' או 'שיתופי', הפרקטיקה של שיתופי פעולה בין תחומיים בשיתוף מוסיקה, מקומו של צוות מוסיקה במבנה הארגוני של ביה"ס, ומידת החשיפה, השתתפות והתעניינות של צוות 'לא מוזיקלי' (מחנכים / מורים מקצועיים / צוות ניהול) למוסיקה ולחינוך המוזיקלי.

. מן המסקנות עולה ההשערה שהחינוך המוזיקלי מהווה קרקע פורייה להתנסויות חדשניות בחינוך, ולמשחקי פירוק והרכבה של מסגרת חינוכיות ומסגרות פדגוגיות. הסבר אפשרי לכך טמון בעקרון שענבר (2011) מכנה 'רוח המקצוע': טבעה של החוויה המוזיקלית מעודדת גישות פדגוגיות אשר בבסיסן התייחסות רב-ממדית. מכאן עולה ההצעה לראות בחינוך המוזיקלי מעין מעבדה פדגוגית: מרחב המזמן התנסויות חינוכיות חדשניות, שהשלכותיהן רלוונטיות וישימות לכלל תחומי החינוך, ושבאפשרותן לחולל שינוי כולל ומהותי במרחב הבית ספרי.

חן, ד. (עורך) 2006. בתי-ספר ניסויים - בית היוצר לחדשנות בחינוך. רמות: אוניברסיטת תל-אביב.

ענבר, ע. (2011). על מקומה של הרוח במרחב החינוכי. פורסם ע"י התנועה להעצמת הרוח בחינוך.

Bresler, L. (2005). What musicianship can teach educational research? *Music Education Research* Vol. 7, No. 2, pp. 169-183.

פדגוגיה ומתודולוגיה בג'אז - אספקטים אפיסטמולוגיים ופיתוח חשיבה יצירתית בחינוך

ר. יצחקי

אוניברסיטת בר אילן, רמת גן, ישראל

מטרות המחקר

בחינת הפדגוגיה והמתודולוגיה בג'אז מהיבטים של אפיסטמולוגיה ופיתוח חשיבה יצירתית.

רקע תיאורטי

מחנכים מדגישים את חשיבות פיתוח החשיבה היצירתית בחינוך המוזיקלי (Balkin, 1990; Hickey & Webster, 2001; Kratus, 1990; Webster, 1990). בבסיס פילוסופיה זו עומדת פרדיגמה קונסטרוקטיביסטית אשר מהווה השלמה למסורתית פורמאלית – פוזיטיביסטית (שקדי, 2003).

גישות מנוגדות הנוגעות לאסתטיקה בחינוך המוזיקלי מדגישות פורמליזם מסורתי מחד (Reimer, 2003) ופרקסיאליזם מאידך (Elliott, 1995) - מתמקדות בידע פורמאלי לעומת ידע פרקטי (Cutietta & Stauffer, 2005). בנוסף, סוגי המוזיקה השונים משקפים תפיסות ידע מנוגדות: בעוד שמסורות קלאסיות עוסקות ברפרודוקציה של ידע קנוני (Taruskin, 1989), הג'אז מתייחס לידע כאל חומר גלם (Cook, 1998).

האפיסטמולוגיה היא בעלת השפעה מכרעת על אופיין של מערכות חינוכיות בהבדלה בין מסגרות בית ספריות למסגרות המחקריות - ומעטות הן הפדגוגיות המסוגלות לפרוץ מסגרת זו (Karmon, 2007).

החל מאמצע המאה העשרים אנשי חינוך בתחום הג'אז (Aebersold, 1967; Baker, 1968-1971; Coker, 1964; Mehegan, 1959) החלו לתרגם פרקטיקה לספרות פדגוגית מתוות דרך. אולם, זו טרם נחקרה מנקודות מבט של הנושאים המוזכרים לעיל.

שיטת המחקר

המחקר יבחן את הספרות הפדגוגית החלוצה הדומיננטית בג'אז – לאור גישות חינוכיות העוסקות בפיתוח חשיבה יצירתית, קונסטרוקטיביזם ואסתטיקה בחינוך המוזיקלי. במקביל תיבחן האפיסטמולוגיה של פדגוגיה זו לאור דיונים מחקרניים הקשורים לתפיסות אפיסטמולוגיות בחינוך בכלל.

ממצאים

במחקרים העוסקים בפיתוח החשיבה היצירתית בחינוך המוזיקלי, נמנעים החוקרים מלדון בפדגוגיות סגנוניות ספציפיות. המחקר הנוכחי בוחן את הפדגוגיה האותנטית בג'אז ומעלה כי בבסיסה היא מושתתת על פיתוח חשיבה יצירתית.

פדגוגיית הג'אז מקדמת אינטגרציה הכרחית בין ידע תיאורטי לידע פרקטי המשמשים לביטוי אישי באלתור ואינטגרציה בין תכנים פורמאליים ובין אספקטים שאינם פורמאליים כגון שעתוק ולמידת עמיתים.

מחקר זה גורס כי פדגוגיה ייחודית זו מהווה פריצה חדשנית של מסגרות חינוכיות מסורתיות בכל הקשור לתפיסת הידע - מודל זה טרם נחקר בהיבט זה.

מסקנות

בגרעין הפדגוגיה בג'אז מצויים באופן מובנה אלמנטים העוסקים בפיתוח חשיבה יצירתית ומעבר מחשיבה ממוקדת לחשיבה מסועפת - המשקפים באופן אותנטי את מהות הדיסציפלינה. ובכך, הלומדים משלבים רמות חשיבה גבוהות, ואספקטים של עשייה מחקרית החל משלבי העיסוק הראשוניים. בניגוד למסורת הקלאסית, מוקד הידע בג'אז מוסט מן היצירה הקנונית אל המבצע. המעבר מן הפורמליזם הקלאסי אל הפרקסיאליזם מייצר גם הטיית כף המאזניים מפרדיגמה פוזיטיביסטית לקונסטרוקטיביסטית בחינוך.

השלכות

משלבי המחקר הנוכחיים עולה כי הפדגוגיה בג'אז מהווה מודל אפקטיבי לחינוך מוזיקלי אשר מושתת על אלמנטים אינטגרליים של פיתוח חשיבה יצירתית - ומודל חינוכי לדיסציפלינות אחרות, בזכות אפיסטמולוגיה אשר פורצת את מסגרות החינוך הקונבנציונאליות.

ביבליוגרפיה

- Aebersold, J. (1967). *How to Play and Improvise Jazz* (Vol. 1). New Albany: Jamey Aebersold.
- Baker, D. (1968-1971). *Techniques of Improvisation* (Vols. 1-4). Chicago: DB Music Workshop Publications.
- Balkin, A. (1990). What is Creativity? What is Not? *Music Educators Journal*, 76(9), 29-32.
- Coker, J. (1964). *Improvising Jazz*. Englewood: Prentice-Hall.
- Cook, N. (1998). *Music: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Cutietta, R., & Stauffer, S. (2005). Listening Reconsidered. *Praxial Music Education - Reflections and Dialogues*. New York: Oxford University Press.
- Elliott, D. (1995). *Music Matters: A New Philosophy of Music Education*. New York: Oxford University Press.
- Hickey, M., & Webster, P. R. (2001). Creative Thinking in Music. *Music Educators Journal*, 88(1).
- Karmon, A. (2007). Institutional Organization of Knowledge: The Missing Link in Educational Discourse. *Teachers College Record*, 109(3), 603-634.
- Kratus, J. (1990). Structuring the Music Curriculum for Creative Learning. *Music Educators Journal*, 76(9), 33-37.
- Mehegan, J. (1959). *Jazz Improvisation 1 - Tonal and Rhythmic Principles*. New York: Watson-Guption.
- Reimer, B. (2003). *A Philosophy of Music Education: Advancing the Vision*. Prentice Hall.
- Taruskin, R. (1989). Review: Resisting the Ninth. *19th Century Music*, 12(3), 241-256.
- Webster, P. R. (1990). Creativity as Creative Thinking. *Music Educators Journal*, 76(9), 22-28.

שקדי, א'. (2003). מילים המנסות לגעת. תל אביב: רמות.

**"להסתכל על העולם אחרת" - החינוך המוזיקלי בעיני תלמידים:
עמדות, תפיסות ומחשבות**

ר. עד

מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב, ישראל

מטרות המחקר: בחינה של עמדות, מחשבות, תפיסות וציפיות של תלמידים כלפי החינוך המוזיקלי בבית הספר, במערכת החינוך בישראל.
רקע תיאורי: עבור בני נוער, המוזיקה נתפסת כגורם חיובי ובעל משמעות בחייהם, בעיקר במישור הרגשי וכן במישור החברתי (Ho, 2009; Ghazali, 2009; Dillon, 2007; McDowell, 2002; Stalhammer, 2003). בתפיסת בני הנוער קיים פער בין "מוזיקה של בית הספר" לבין מוזיקה שמחוצה לו; תלמידים היו רוצים שיעורי המוזיקה בבית הספר יכללו סגנונות עכשוויים ומגוונים יותר של מוזיקה, הקרובים יותר לעולם המוזיקלי שלהם (Stalhammer, 2003; Dunbar-Hall & Wemyss, 2000; Swanwick & Lawson, 1999; Sloboda, 2001; Hargreaves, 2003; Campbell, 2007; Dillon, 2007). בקרב ילדים צעירים נמצא יחס חיובי יותר כלפי שיעורי מוזיקה אצל בנות ותלמידי נגינה מאשר אצל בנים (Ruismaki, 2008; Ghazali, 2009). תלמידים בכל הגילאים נוטים לזהות פעילות מוזיקלית עם עיסוק ביצועי מוזיקה, המתבטא בשירה או בנגינה ומעוניינים שתיתן להם הזדמנות לעסוק בכך במסגרת בית הספר (Ho, 2006; Campbell, 2007).

שיטת המחקר: במסגרת העבודה נערכו שני מחקרים: במחקר א' הועברו שאלונים, שכללו רשימת היגדים, דרוג פעילויות מועדפות בשיעורי מוזיקה וכן שאלות פתוחות, ל-140 תלמידי כיתות ד'. מחקר ב' כלל חמישה ראיונות עומק עם בוגרים בני 18-19 שסיימו את לימודיהם במגמות מוזיקה. ניתוח הממצאים נעשה בשילוב של שיטות מחקר כמותיות ואיכותניות. התשובות לשאלות הפתוחות בשאלונים, וכן הראיונות, נותחו בניתוח תוכן במטרה לזהות תמות מרכזיות.

ממצאים: תלמידי כיתות יסוד אוהבים על פי רוב את שיעורי המוזיקה בבית הספר ומרגישים כי הם לומדים בהם דברים חדשים; תלמידים צעירים ובוגרים כאחד מייחסים חשיבות רבה ללימוד נגינה במסגרת החינוך המוזיקלי, ומזהים את העיסוק במוזיקה עם נגינה בכלי; האזנה למוזיקה היא הפעילות המועדפת על תלמידי ביי"ס יסודי בשיעורי המוזיקה. אצל הבוגרים, האזנה למוזיקה מהווה חלק בלתי נפרד מחייהם; הבוגרים רואים בפעילותם המוזיקלית ובמוזיקה בכלל מנוף לצמיחה אישית, אמצעי לביטוי אישי ולתקשורת בין-אישית, ותחום שמקנה הרגלים, משמעת פנימית וידע רב-ערך.

דיון ומסקנות: מבחינת היחס הכללי לשיעורי המוזיקה בבית הספר היסודי, נמצאו הבדלים בין תלמידי כיתות יסוד לבין בוגרי המגמות. בקרב תלמידי כיתות ד' נמצא יחס כללי חיובי לשיעורי המוזיקה. מתוך הראיונות עם בוגרי המגמות עולה תמונת מצב אמביוולנטית: יחס חיובי ורצון מפורש בלימוד מוזיקה בכיתות היסוד מחד, והתנסות בפועל שהיא בלתי מספקת מאידך. לקולם של התלמידים חשיבות, בין היתר, עבור קובעי המדיניות, מקבלי ההחלטות ומכשירי המורים, בבואם להתוות את דרכו ולחזק את מעמדו של החינוך המוזיקלי במערכת החינוך בישראל.

ביבליוגרפיה

- Campbell, P.S., Connell, C. & Beegle, A. (2007). Adolescent' Expressed meanings of music in and out of school. *Journal of Research in Music Education*, 55, pp.220- 236.
- Dillon, S. (2007). *Music, meaning and transformation*. UK: Cambridge scholars publishing.
- Dunbar-Hall, P. & Wemyss, K. (2000). The Effects of the study of popular music on music education. *International Journal of Music Education*, 36, pp. 23-34.
- Ghazali, G.M. & McPherson, G.E. (2009). Malaysian children's attitudes towards learning music. *Music Education Research*, 11(2), pp. 193-219.
- Hargreaves, D.J. & Marshall, N.A. (2003). Developing identities in music education. *Music Education Research*, 5(3), pp. 263-274.

- Ho, W.C.& Law, W.W. (2006). Student's music experiences, society and culture: Music education in Shanghai, China. *Music Education Research*, 8(1), pp.47-64.
- Lamont, A., Hargreaves, D.J., Marshall, N.A., Tarrant, M. (2003). Young people's music in and out of school. *British Journal of Music Education*, 20(3), pp.229- 241
- McDowell, C. (2002). Why music in schools? Students' written responses: A descriptive analysis. *General Music Today*. 16(1), pp. 25-31.
- McPherson, G. (2007). Personal reflections on music education research. In Folkestad, G. (Ed.), *A decade of research in music education* (pp. 47-56). Sweden: Malmo.
- Ruismaki, H. & Tereska, T. (2008) Students' assessments of music learning experiences from kindergarten to university. *British Journal of Music Education*, 25(1), pp. 23-39.
- Sloboda, J. (2001). Conference keynote: Emotion, functionality and the everyday experience: Where does music education fit? *Music Education Research*, 3(2), pp.243-253.
- Stalhammer, B. (2003) Music teaching and young people's own musical experience. *Music Education Research*. 5(1), pp.61-68.